

ARİF NİHAT ASYA’NIN ŞİİRLERİNDE DEPREM

EARTHQUAKES IN THE POEMS OF ARİF NİHAT ASYA

Ahmet USLU*

Öz

Edebiyat, insan ve toplumla ilgili her türlü konuyu ele alan disiplinlerarası bir bilimdir. İnsanların ve toplumların yaşadığı acılar, mutluluklar şair ve yazarlar tarafından dile getirilerek yaşananların gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Doğa olayları içerisinde önemli bir yer tutan deprem de edebiyatımızda kendisine önemli bir yer tutar. Şair ve yazarlar, depreme farklı açılardan bakarak yaşananları şair veya yazar hissiyatı ile dile getirirler. Bu çalışmada millî ve manevî duyguları ön planda tutan Arif Nihat Asya'nın yaşadığı dönemde gördüğü, yaşadığı depremler karşısındaki tutumu ve hissiyatı incelenecektir. Arif Nihat Asya, depreme Allah'ın bir ikazı, sapıtan toplumlar içinde İlahi bir azap ve gazap olarak bakar. Genellikle bu açıdan şiirlerinde depremi işleyen şair, deprem sonucunda yıkılan beldeleri, ölen insanları kader penceresinden değerlendirir. Ancak bu bakış açısına rağmen kendisini İslamiyet'e hizmet etmiş bir milletin başına gelmesi ve bu kadar ölümlerin olması karşısında sorgulamaktan da kendini alamaz. İnsanların ölümü İlahî bir kader olarak görülse de depremin tarihi ve kültürel mirası yok etmesi karşısında da üzüntüsünü dile getirir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk Edebiyatı, Arif Nihat Asya, Edebiyat ve Toplum, Disiplinlerarasılık, Edebiyat ve Deprem.

Abstract

Literature, an interdisciplinary field encompassing human and societal issues, serves as a conduit for expressing the joys and sorrows of individuals and communities, ensuring their transmission to future generations. Among natural phenomena, earthquakes hold a significant place in literature, with poets and writers depicting their experiences from diverse viewpoints. This study delves into the perspective and emotions of Arif Nihat Asya, who, prioritizing national and spiritual sentiments, reflects on earthquakes he witnessed. Asya perceives earthquakes as divine warnings and punishments within deviant societies, viewing the destruction and loss of life as destined events. However, he grapples with questioning himself in the face of widespread casualties in a nation devoted to Islam. While acknowledging human mortality as predetermined, he laments the devastation of historical and cultural treasures wrought by earthquakes.

Keywords: New Turkish Literature, Arif Nihat Asya, Literature and Society, Interdisciplinarity, Literature and Earthquake

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmet.uslu@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9014-9797

GİRİŞ

Edebiyat biliminin tanımını yapmak düşünüldüğü kadar kolay değildir. Kavram olarak edebiyat, kendi içinde birçok çağrışım yapan ve anlamı olan bir kelimedir. Bu çağrışım ve anlamlar da insanların ve toplumların inançları, eğilimleri, ilgileri, kültürleri, dünya görüşleri ve hayat tarazları ile ilgili olup sürekli bir değişim ve yenileşme içerisindedir. Edebiyat, basit bir anlatımla edebî olan her şeyi konu alması gereken bir bilim dalı olarak görülse de kavramın tam tanımını yapmak için çok farklı görüşlerden oluşan bir harmanlama yapılması gerekir. Bunun başlıca sebebi insan ve toplumla ilgili her şeyi konu alabilen edebiyat, farklı disiplinlerden de yararlanan ve bu disiplinlerle iç içe geçmiş bir bilim dalı olmasıdır. Pam Morris edebiyatı, edebî duyarlılığa sahip şair ve yazarların oluşturduğu metinlerin edebiyatı estetik değere sahip ve edebiyat teorileri ile anlamlandırılmasına ve yorumlanmasına ihtiyaç duyulan, okurun eseri okurken değerlendirmesine, bir şeyler öğrenmesine ve kültürel kalıcılığı sağlaması gereken bir yayımlanarak geniş kitlelere ulaştırılması gereken bir aktivite olarak tanımlamaktadır. (Morris, 1994: s. 6). Edebiyat normal gündelik konuşmalardan ve yazılı her türlü metinden farklı olarak bir konusu olan parçaların bir araya getirdiği bütüncül metinlerdir. Bu metinler işlevsel olarak da yazar tarafından yazılan, okurun beğenisine ve değerlendirmesine sunulan, öğretici ve kültürel değerleri taşıyan bir yapıya sahiptir. Morris'in edebiyat metinlerine yaklaşımı ve tanımlamasına bakıldığında okur, onun için en önemli rolü üstlenen kişidir. Rene Wellek ve Austin Warren de Morris ile okurun önemine değinir: “Edebiyatın, estetik yaratıcılık, hayal gücüne dayanan ve okuyucuları mutlu eden bir oluşum olduğunu” (Wellek ve Warren, 1949, s.9-18) ifade etmektedir. Ancak edebiyatı bu tanımlarda olduğu gibi sadece insanların duygu ve düşüncelerinin, estetik düşünce ve kaygılarının bir yansıması olarak sınırlandırmanın da eksik bir tanımlama olacağı açıktır.

Edebiyata sadece insanların iç dünyalarına ışık tutan bir bilim alanı olarak bakmak insanı topluma, toplumsal olaylara ve doğa olaylarına karşı pasifleştirir. Bu nedenle de yazar ve şairler “içinde yaşadıkları dönemlerin toplumsal ve sosyal sorunlarını, tecrübelerini ve birikimlerini farklı bir şekilde ele alarak okuyucuya sunarlar” (Güneş, 2007: s. 76). Şahitlik ettikleri dönemin siyasî, toplumsal ve dünya ile ilgili her türlü sorunu şair ve yazar, bu kimliği ile görürler. Yeni nesillere tarihî bilgiler sunmaktan öte bu olayların yaşanması sürecinde insanların his, duygu ve düşüncelerini de dile getirerek adeta sinema perdesi gibi kuru bir anlatımdan çok yaşatarak, hayalde canlandırarak dönemi gelecek nesillere aktarırlar. Bu bakımdan edebiyat nesiller arasında bir iletişim görevi işlevi ile öne çıkmaktadır. Edebiyat, insana bilmediğini bildiren, yaşamı sorgulamasını ve solumasını sağlayan, yaşadığını anımsatan, insana vizyon kazandıran

bir bilimdir. “Soludukları havaya varıncaya kadar, yaşama ait her öge yazarın dünyasında yeniden hayat bularak kalımlılığını sürdürmektedir... Geçmiş ve Şimdi'nin açmazından ancak, yazının yaratıcı serüveni izlenerek çıkılabilir” (Bülbül vd., 2014: s. 6). Edebiyat, insanları, toplumun diğer alanlarına açık bir şekilde taşır. Yazar dilsizleşemez, sessiz kalamaz. Her an'la yaşar ve bu anı ölümsüzleştirir. Sanatsal yaratışın öğelerini kendi özgün dünyasının burgacından geçirerek okura bir bağıtılama yumağı biçiminde sunar. Bu bağlamda şair ve yazarlar, sahip oldukları yaratıcılık kabiliyetini kullanarak sosyal yaralara, bireysel kayboluşlara, ortak sorunlara sezgi gücüyle uyarıcı ve yol gösterici rol üstlenirler. “Sanatla uğraşanlar ve sanatseverler, sanatı anlamlı bir varoluşa büyük katkısı olduğu için yaygınlaştırmak ve hatta yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası haline getirmek çabasında olmalıdırlar. Çünkü onu toplumların eğitiminde işlevler üstlenen en önemli dayanak ve araç haline getirmek, dünyada olup biten çirkinliklere set çekmek, güvenli ve huzurlu bir dünyaya ulaşmak yolunda atılmış en önemli adım olacaktır” (Özbek, 1996: s.7). Bu tanımlamalardan edebiyatın bireysel sorumlulukları olduğu kadar toplumsal olarak da üstlendiği görevlerinin olduğu inkâr edilemez. Şair ve yazar, edebî duyarlılıkla dünyayı seyreder, elde ettiklerini de estetik hale getirerek okurun beğenisine sunar. Yazarın bu estetik kaygısı, kendi duygu ve düşünce dünyasına yansıttığı dış âlemin daha iyi anlaşılabilmesi için edebiyat kuramlarına ihtiyaç doğmaktadır. Kültürel bir zorunluluk olan bu durum, okurun metne yaklaşım tarzında ve metni yorumlamasında önemli bir aşama olarak görülmelidir. Edebiyat teorisyenleri de edebiyatı tanımlarken edebiyatın bu görevi üzerinde dururlar.

1. Edebiyat ve Deprem

Edebiyatın disiplinlerarasılık özelliği, toplum ve insanı ilgilendiren her konuyu ele alması, toplumun sözcüsü olması görevi ile yakından ilişkilidir. Toplumun yaşadığı mutluluklar, acılar, duyarlılıklar edebiyat eserinde kendisine yer bulmazsa edebiyat toplumsal görevini yerine getirmemiş olur. “Çünkü edebiyat kadar hiçbir tür, olayları, acıları insan belleğine yerleştiremez” (Hızlan, 10.01.2024). Tüm doğal afetlerde olduğu gibi deprem de depremi yaşayan, tanık olan ve depremin gerçekleştiği ülkedeki bütün fertler bu acıyı maddi ve manevi boyutta bir ömür boyu unutamaz. Yaşanılanların unutulmaması ve unutturulmaması için de bu aşamada edebiyat eserleri devreye girer: “Edebiyat maddi yaraların sarılmasına yarar mı bilmiyorum? Ama depremin ruhlarmızda açtığı yaralara etkili olacağını düşünüyorum. Çünkü 1999 depreminde tam içinde yaşadığımda gördüm ki, deprem sonrası ruhlarda oluşan yıkımlar da maddi yıkımlar kadar acı veriyor” (Yüksel, 2013: s.10). Depremin insanlara verdiği zarar, kayıplar, acı ve en önemlisi ölüm, ruhlarda derin bir trajedi oluşturur. “Bir sabah uyanamamak,

sevdiğinizle konuşurken birden onun sesini duyamamak? Evsiz, işsiz, yarınsız kalmak? Hepsi?” (Tekay, 2013: s. 169 - 187) ifadeleri edebiyatın cevaplama gereken sorulamayan ancak bu belirsizliklere cevap arayan bir işleve sahiptir.

İnsanlık tarihinden daha eski bir doğa olayı olan deprem, insanın onu anlama ve anlamlandırma çabasının bir sonucu olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Tarihin ilk zamanlarında insanlar depreme olağanüstü anlamlar yükler. Deprem karşısında çaresiz kalan insan, korkar, endişeye kapılır ve bu çaresizliğini müzikle, danslarla ve şiirlerle ifade eder. Deprem karşısında hissedilen çaresizlik karşısında oluşan bu tepkiler, deprem gerçeğinin kayıt altına alınmasını sağlamış ve toplumsal hafızalarda yer eden metinlerle nesilden nesile aktarılmıştır (İnan, 2021: s. 287). Gılgamış Destanı, Sümerlerin yaşadığı sel ve su baskınını anlatır. Göç Destanı da şiddetli kuraklık ve kıtlığı anlatan destanlardandır. İnsanlar, doğal afetlere çeşitli anlamlar yükler. Örnek olarak verilen destanlarda olduğu gibi diğer metinlerde de doğal afetlerin arkasında daima gizli bir gücün olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu gizli güç, dini metinlerin ortaya çıkması ile birlikte daha somut ve kader anlayışı ile izah edilen bir duruma evrilir. Dinî metinlerin esas alındığı zamanlarda ortak olarak “İlahî gazabın bir tezahürü veya bir parçası” (Biles ve Murray, s.158-159) düşüncesinin benimsendiği görülür. Kur’an-ı Kerim’de de deprem çeşitli şekillerde geçmektedir. “Büyük yer sarsıntısı” anlamında kullanılan “Zilzal” kelimesi aynı zamanda bir surenin ismi olup zelzele kelimesinin de kökenini oluşturur. “Klasik Türk şiirinde deprem konusunun nasıl bir duyuş ve düşünüşle ele alındığına bakıldığında, bu metinlerde şairlerin teodik (İlahî) ve eskatolojik (inanç sistemi) zihniyet sergiledikleri görülür” (Geçer, 2023: s.115). Klasik edebiyatımızda Depremle ilgili “âfât-ı ‘arziyye” (deprem, yangın gibi felaketler), “deprem-zede”, “hareket-i ‘arz” (deprem), “ihfik” (depremin yer yüzeyinde veya konutlarda oluşturduğu çatlaklar), “recfe” (deprem), “recefât” (depremler), “sallanma”, “sarsındı”, “tezelzülât” (depremler), “tezelzülî” (depremle ilgili), “zelzâl”(deprem), “zelzele” (deprem), “zelâzil” (yer sarsıntıları) gibi kelimeler yer almaktadır (Parlatır, 2006). “Sözlüklerde depremle ilgili çok sayıda sözcük kullanılsa da klasik şiirimizde yaygın olarak; zelzele, zelâzil, zezâl, depren-, sarsıl- tercih edilmiştir (Kaya, 2022: s.97).

Türkiye’nin bir deprem bölgesi olması, “topraklarının % 91’inin, nüfusunun %98’i”nin (Rapor, 10.01.2024) deprem tehdidi ile karşı karşıya olması nedeniyle edebiyatın bu konudan uzak kalması elbette düşünülemez. Ancak kabaca yaptığımız bir araştırmada son dönemde Türkiye’de yaşanan depremlere şair ve yazarların yeterince ilgi göstermediği, depremin toplumda ve insanlarda oluşturduğu trajedinin yeterince konu edilmediği dikkat çekmektedir. “Bulduğum öykülerin genel toplamı coğrafi yapımızdaki fay kırıklarının toplamıyla ters

orantılı. Neredeyse bütün bir ülke fay kırıklarının üzerindeyken edebiyatçılarımız, özelde öykücülerimiz, yeterli ilgiyi göstermemişlerdir” (Yüksel, 2013, s.10). Sınırlı sayıda yazılan eserler, konuya yeterli ilgiyi göstermediği gibi gelecek nesillere ve milli hafızaya yeterli katkıyı sağlamaz. “Yaşanılan büyük depremler sonrasında roman, öykü, şiir, oyun... gibi yazın etkinliklerinde çalışmalar görülmektedir. Balıkesir depremi Tevfik Fikret'in, Erzincan depremi Nazım Hikmet'in, Tosya depremi de Rıfat Ilgaz'ın... şiirinde yer almıştır. Lice, Muradiye depremleri sonrasında “Deprem ve Zulüm” adlı oyun sahnelenmiştir. 1999 depremi de şiirde, müzikte, karikatürde, öyküde, romanda sanat uğraşının hemen her dalında dile getirilmiştir. Üzerinde en çok öykü, roman yazılan deprem,1999 depremidir” (Polat, 2015; s.11).

2. Arif Nihat Asya'nın Şiirlerinin Yazıldığı Dönemdeki Depremlere Genel Bir Bakış

Arif Nihat Asya'nın depremi konu edindiği şiirlerin yazılış tarihlerine bakıldığında “Zelzele” şiirinin yazıldığı Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor adlı şiir kitabının ilk baskısı 1945 yılında, “Deprem I, II, III, IV, V, VI” şiirlerinin yer aldığı Rubaiyyat-ı Arif kitabı 1956 yılında, “Edirne” şiirinin yer aldığı Ses ve Toprak kitabı ise 1976 yılında yayımlanır. Şiirlerde doğrudan bir deprem konu edilmediği için yer isimlerinden ve kitapların basım tarihlerinden yola çıkarak şiirlere konu edilen depremler hakkında bazı yorumlar yapılabilir.

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor adlı şiir kitabının 1945 yılında basılması ve depremle ilgili ilk şiir olan “Zelzele”nin bu kitapta yer alması, bu tarihten önceki depremlerle ilgili olduğunun bir göstergesidir. Arif Nihat Asya'nın 1942 – 1945 yılları arasında bu bölgeye yakın bir şehir olan Malatya'da kalması sebebiyle (Tepebaşı, 2022; s.37) bu bölgedeki depremlere millî ve manevî duyarlılığa sahip böyle bir şairin ilgisiz kaldığı düşünülemez. “Zelzele” şiirinde “Ararat Dağı (Ağrı Dağı)”, “Nemrut Kulesi” ifadelerinden yola çıkarak şairin muhtemelen 23.03.1936 Bingöl depreminden, büyük bir yıkımla sonuçlanan 26.12.1939 yılında gerçekleşen Erzincan depreminden, 10.09.1941 Van – Erciş'te gerçekleşen depremden etkilenerek şiirlerinde deprem, zelzele temalarını kullandığını söylemek mümkündür. Bingöl depreminde 200 ağır hasarlı binanın olması ve çevre illeri etkilemesi, Erzincan Depreminin ise 116.720 ağır hasarlı bina ve 32.962 insanın ölümüne neden olması, Van - Erciş depreminin 600 ağır hasarlı bina ve 194 kişinin ölümü (Rapor, 10.01.2024) ile sonuçlanması, şairin “Zelzele” şiirinde depremi konu olarak almasına neden olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Rubaiyyat-ı Arif adlı kitabında Deprem I, II, III, IV, V, VI olarak yazdığı tek kıtalık şiirlerin ilkinde doğrudan bir yer isminden bahsedilmez. Deprem II şiirinde, Salihli'de 02.03.1965 tarihli depremde 150 binanın ağır hasarlı, 12 kişinin ölümü, yakın bölgede 23.03.1969'da 1.100 ağır hasarlı bina 25.03.1969'da 1.826 hasarlı bina, 28.03.1969 tarihli Alaşehir depreminde

4.372 ağır hasarlı bina, 28.03.1970 tarihli Gediz depreminde 9.452 ağır hasarlı bina, 1.086 kişinin ölümü ile sonuçlanması bu şiirlere kaynaklık eder. Ses ve Toprak adlı şiir kitabında “Edirne” şiirinde daha önce ada olan ancak şimdi yok olan Bülbüladası’ndan bahseder. Meriç ve Tunca nehirlerinin birleşim yeri olan Edirne sınırları içerisinde yer alan bölgede 27.03.1975 tarihinde gerçekleşen depremde 8.249 ağır hasarlı bina ve 2.385 kişinin ölümü ile sonuçlanan depremlerden sonra bu kıtaları yazdığı söylenebilir.

Deprem III şiirinde de herhangi bir yer isminden bahsedilmez. Ancak yukarıda verilen tarihler göz önüne alındığında bu depremlerin ve ülke genelinde art arda gerçekleşen depremler nedeniyle depremlerin şairde uyandırdığı hisleri ifade ettiği anlaşılmaktadır. Deprem IV ve V şiirlerinde ise Hınıs, Karlıova, Varto ilçelerinin ismi geçmektedir. Bu tarihlerde 25.10.1959’da Hınıs’ta 300 ağır hasarlı bina, Karlıova’da 31.08.1965’te 1.500 ağır hasarlı bina, Varto’da 07.03.1966’da 1.100 ağır hasarlı bina 12 kişinin ölümü, 19.08.1966’da 20.007 ağır hasarlı bina, 2.394 kişinin ölümü (Rapor, 10.01.2024) ile sonuçlanan depremlerden sonra bu şiirin yazıldığı tahmin edilebilir.

3. Arif Nihat Asya ve Deprem Şiirleri

Millî ve dinî duyguları ön plana çıkaran Arif Nihat Asya, bu anlayışa bağlı olarak ülkenin tarihî ve coğrafi özelliklerine de şiirlerinde yer verir: “Oldukça dışa dönük bir yaratılışa sahip olan Arif Nihat Asya, şiirlerinde tabiatı romantik bir bakış açısıyla ele alır. Sanatçı, tabiatı/mekânı anlattığı şiirlerinde aslında kendi ruh halini ortaya koyar” (Tepebaşı, 2022: s.113). Doğal afetlerin de şiirlerinde yer bulduğu şair, depremi kendisi yaşamış olmasa da toplumsal duyarlılık ile bu konuya da şiirlerinde yer verir.

Arif Nihat Asya’nın ilk şiir kitabı Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor’da yer alan “Zelzele” şiiri doğrudan depremi konu alan ve depremin anlatıldığı bir şiir değildir. Bu şiirde şair, genel olarak depreme bakış açısını ortaya koyar. Şair, depremi İlahî bir ikaz olarak değerlendirmektedir.

Yollara kurulur, kervanları beklersin

Yolcuma geçit verirsen Allah muradını versin!

Turnamın uğrağı;

Boralar, çığlar, haydutlar yatağı.

Dağlara yukardan bakan

Ararat dağı ...

Eğilmez başında dumanın vardır,

Senin de bir zelzelelik canın vardır! (Asya, 1996: s.29 – 30)

Şiir, şairin eski ismi Ararat Dağı olarak bahsettiği Ağrı Dağı'na güzelleme ile başlar. Türkiye'nin en yüksek dağı olarak bilinen, geçit vermemesi ile turnaların konaklama yeri, boralar, çığlar ve haydutların da yatağı olan Ağrı Dağı, diğer dağlara tepeden bakması ile şair için adeta bir kibir abidesi gibidir. Ancak bu “eğilmez baş”ın da bir zelzele ile yerle bir olacağını ifade eden şair, Ağrı Dağı üzerinden insanlardaki kibrin de saniyeler içinde bir depremle insanı aciz duruma düşürebileceğini söyler. “Nemrut Kalesi” de yine bu bakış açısı ile ele alınır. “Üç kere yıkılıp dört kere yapılan, gölgesinde yalancı ilâhlara tapılan” Nemrut Kalesi'nin de yaratıcı karşısında secdeye kapanacağı gün gelecektir. Bu beklenen sonu getirecek olan da bir depremdir. İnsanların yaratıcı olarak Allah'tan başka varlıklara secde etmesini ve bunun için de kendilerine Nemrut Kalesi'ni seçmiş olmaları şair için mekân – insan ilişkisinin önemini gösterir. Yaratıcıya isyan edilen bir mekân da cezasını bulacak ve gün gelip o da secdeye kapanacaktır. İnsanla birlikte mekâna da cezası deprem ile verilecektir.

Şiirin üçüncü bölümünde Nil Nehri ve Firavun'un memleketi Mısır'dan söz eder:

Aylar batacak,

Günler batacak;

Nil, kurbanlarını

Kıyıya atacak. ...

Uykusu gelen Ebülhevl

Kumlara serilip yatacak. ..

Batan güneşlerin ardısıra

Ölüme güler gibi bakma ufuklara;

Gözler dolar destanını okusam,

Ey sırrını bir gün doğuracak Ehram;

Ağıtlara benzer destanın vardır ...

Senin de bir zelzelelik canın vardır! (Asya, 1996: s.29 – 30)

Şiirin ilk iki bölümünde Ağrı Dağı ve Nemrut Kalesi’ni Allah’a karşı kibir abidesi olarak gören şair, üçüncü bölümde mekândan insana geçer. Firavun’un Tanrılık iddiasında bulunması da bir kibir göstergesidir. Kur’an-ı Kerim’de Yunus Suresi 90 – 93. ayetlerinde “Derken İsrâiloğulları’nı denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: “Elhak inandım ki, İsrâiloğulları’nın iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O’na teslim edenlerden biriyim. Şimdi mi? Halbuki daha önce hep baş kaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın. İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun! İnsanların pek çoğu gösterdiğimiz delillerin bilincinde değildirler” (Kur’an-ı Kerim: 10/90 - 93) ifadelerinde kibri ile Tanrılık iddiasında bulunan Firavun’un ayette geçtiği gibi Nil nehrinin içinden atacağını, Mısır’da Cizre’de bulunan ve Avrupalılarca ‘Sphinx’ adı ile bilinen aslan vücutlu, insan başlı anıt (Türkçe Bilgi, 2024)ın da yerle bir olacağını ifade eden şair yine deprem gibi bir afetin Allah’a karşı İlahlık iddiasında bulunan veya İlah gibi görülen nesnelere yerle bir olması için yeterli olduğunu vurgular. Arapça ehram olarak isimlendirilen “Mısır Firavunlarının piramit şeklindeki mezarları” (TDK, 2024) da Allah’a karşı kibir içinde bulunan Firavunların da bir zelzele ile yerle bir olduğunu belirtir.

Bana haber verin o şimal çocuğundan:

Daha ayılmamış mı sarhoşluğundan;

Daha doymamış mı, daha doymamış mı;

Çelik gagalı kargalar

Gözlerini oymamış mı?

Bugün böyle, geçer.. yarın vardır ...

-Ve ey şövalyeler şövalyesi-

Senin de bir zelzelelik canın vardır! (Asya, 1996: s.29 – 30)

Şiirin son bölümünde (Sovyetler Birliği) Rusya’dan bahseden şair komünizmin baskıcı ve yayılcı politikasını eleştirir. “Demir Perde” ülkeleri olarak da adlandırılan komünist ülkelerin insanları köleleştiren ve hürriyetlerini ellerinden alarak onlara zulmeden bu ülkelerin en parlak zamanlarını yaşadığı zamanlarda Arif Nihat Asya, bu yönetim biçimine de değinir. Tüm dünyayı etkisi altına almaya çalışan komünist yönetim sistemi Sovyetler Birliği, Romanya, Doğu Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Arnavutluk ve Bulgaristan’ı içine alan “Demir Perde” ülkeleridir. İnsanlara zulmeden ve onları tekipleştirerek dinden ve

millî duygulardan uzaklaştıran bu yönetim de ilelebet devam etmeyecektir. Bu ülkelerin sonunun gelmesi de bir depreme bağlıdır. Yazarın bu şiirde dönemin devletlerini ve özellikle bu devletlerin yönetim anlayışlarını eleştirdiği, bu yönetim anlayışlarını eleştirdiği bu şiirdeki imalarından çıkartılabilir.

Arif Nihat Asya “Zelzele” şiirinde depreme Allah’ın bir gazab ve azabı olarak bakar. Deprem Allah’ın bir cezalandırma aracıdır. İnsanların baş edemediği bu kibir ve zulümler karşısında Allah’ın yaratacağı bir deprem onların sonunu getirecektir. Şairin bu görüşü Kur’an-ı Kerim’de beş yerde geçen deprem kavramı ile ilgilidir. Zelzele kökünden türeyen bir fiille, kıyametin kopması sırasında yerin ve dağların şiddetle sallanacağı anlatılır (Kur’an-ı Kerim:73/14). Bir ayette geçen râcife (Kur’an-ı Kerim: 79/6) kıyamet öncesinde çıkardığı korkunç sesle bütün canlıların ölümüne yol açacak olan sûrun birinci üflenişini ifade eder. Kur’an’da on üç âyette zikredilen sayha (M. F. Abdülbâkî, el-Mu‘cem, “şyh” md.) yedi yerde geçmişteki bazı inkârcı ve günahkâr kavimleri helâk eden korkunç ses, diğerlerinde kıyametin kopmasından önceki dehşetli ve öldürücü ses için kullanılır. Hadislerde zelzele Necid, Irak, Mısır gibi şehir ve bölgelerin deprenselliği, bazı kavimlerin yaşadığı depremler, kıyamet depremi, deprem sırasında ve sonrasında yapılacak dua ve ibadetler, Hz. Peygamber’in ve bazı sahâbîlerin uğradığı depremler, insanların durumlarını düzeltmeleri için depremlerin birer ilâhî ihtar olduğu, çoğalmasının kıyamet alâmetlerinden sayıldığı, deprem felâketinden Allah’a sığınması gerektiği vb. bağlamlarda yer almaktadır. (Unat, 2013: s.227 – 231) Yavuz Unat’ın verdiği bilgilere göre Kur’an’ı Kerim’de de anlatılan Lut kavminin cezalandırılması, depremler gerçekleşir. Mısır başta olmak üzere Ortadoğu’da birçok önemli yapı yıkılır ve zamanına göre çok fazla kişi bu depremlerde hayatını kaybeder (Unat, 2013: s.227 – 231). Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerden de anlaşılacağı üzere Müslümanlar genellikle depremleri daha çok dinî ve ahlakî boyutluyla algılama eğilimindedirler. Bu algı, tabiat olaylarından ahlâkî ve mânevî dersler almaya yönelik gayretlerin Kur’an tarafından teşvik edilmesi yanında eski ümmetlerin bir kısmının deprem vb. âfetlerle helâk edilmesi, Allah’ı hatırlama ve bunlardan ibret alma şeklindeki dinî öğretilerle çeşitli kültürlerden beslenen dinî ve metafizik ile oluşur” (Unat, 2013: s.227 – 231). Arif Nihat Asya da bu konuda benzer bir bakış açısına sahiptir. Depremi doğal bir felaket olarak görmekten çok İlahî ikaz boyutuyla ele alır.

Arif Nihat Asya, Rubaiyyat-ı Arif IV adlı şiir kitabında “Deprem” başlıklı beş şiire yer verir. Kıtaldan oluşan bu şiirler, “Zelzele” şiirinden farklı olarak depremin etkileri ile birlikte bir sorgulamanın da yapıldığı şiirlerdir. Deprem I adlı şiirde;

Dam, kubbe, mahalle, köy ... mezarlık şimdi...

Mevsimlerin insafına kaldık, şimdi...

Yer yer, ezilip ölenlerin gövdeleri,

Öksüz, yuvasız başlara yastık, şimdi! (Asya, 1976: s.21)

Hangi deprem sonrası yazıldığı kesin olmayan bu kıtada depremin insanlar üzerindeki etkisi üzerinde durulur. Çalışmada belirtilen depremlere bakıldığında yaşanan büyük depremler o bölgelerde büyük hasarlara neden olur. Evler, damlar, kubbeler, mahalleler ve bir köy depremle birlikte yok olur. Türkiye'nin bu yıllarda içinde bulunduğu ekonomik koşullar göz önüne alındığında yardımların sınırlı olması, çok geç müdahale edilmesi, imkânsızlıklar depremin acı boyutunu daha da artırır. Kalacak yer sorunun çözülememesi nedeniyle insanların açık alanda kalmak zorunda kalması, mevsimlerin sıcak olup olmaması ile yakından ilgilidir. Kış aylarında gerçekleşen depremler hayatı daha da zorlaştırır. Yıkıntıların altından cesetlerin çıkarılmasının günler alması, yaşayanlara anında müdahale edilip kurtarılamaması, babasının annesinin ölüp çocuğun hayatta kaldığı manzaralarda babası ya da annesinin cesedine sığınmış uyuyan çocuklar, depremin acı yüzünün bir göstergesidir. Arif Nihat Asya da şiirde depremi, insanlarda bıraktığı izler ve acılar üzerinden dile getirir. Bu şiir bir acının şair duyarlılığı ile ele alınmış ve deprem yaşayan bölgelerin ne durumda olduğunun anlaşılması için topluma bir mesaj niteliği taşımaktadır.

Deprem II şiirinde;

Sallanmak için yer - adeta - tembihli. ..

Baktık, bu sefer, sallanıyor Salihli ...

Olsaydı şu memlekette sağlam bölge

Derdik: “o tarafta yerleşen, talihli.” (Asya, 1976: s.21)

Bu şiirde de depremin İlahî bir emirle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Salihli depreminden sonra yazıldığı anlaşılan şiirin “tembihli” olması İlahî ikazın, Allah'ın gazap ve azabının bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Salihli'de 02.03.1965 tarihli depremde 150 binanın ağır hasarlı olması; ancak ölüm olmaması bunun sadece bir ikaz olarak alınması gerektiğini düşündürür. Şair de depremi İlahî bir ikaz olarak görmekle birlikte art arda farklı bölgelerde yaşanan depremlerin Türkiye'nin bir deprem bölgesi olarak sürekli sallanmasını vurgular. Ancak farklı bölgelerde sürekli yaşanan depremler, ülkenin genelinde sağlam bir yerin olmadığını bu nedenle de “talihli” olarak görülecek kimsenin olmadığını düşündürür. Allah, yeri ve zamanı belli olmayan depremi farklı yerlerde ortaya çıkartarak kudretini ve gazabını

göstermekte, yeryüzü de kendisine verilen, tembih edilen bu emri yerine getirmektedir. Şairin bu şiirinde coğrafyanın bir kader olduğu düşüncesini görmek mümkündür. Deprem III. şiirinde benzer bir yaklaşım söz konusudur.

Deprem III şiirinde;

Azrail' in ağzı, yağlanıp ballanıyor .. .

Çatlakları topraklarımın, dallanıyor .. .

Yer yer çatı çarpılsa da sağlamdı temel ...

Tanrı'ım bu vatan, böyle, neden sallanıyor? (Asya, 1976: s.24)

Depremi yeri çatlatması, binaları yerinden oynatması bir kader olduğu gibi buna engel olabilecek önlemlerden biri “temelin sağlam” olmasıdır. Şair, depremden kaçışın mümkün olmadığını ve Türkiye'nin bir deprem bölgesi olduğunu vurguladığı bir önceki şiirinden farklı olarak bu şiirinde depremden korunma yollarından biri olarak sağlam temelli binaların yapılmasının faydasını ele alır. Arif Nihat Asya, her ne kadar depremi İlahî bir ikaz ve bir kader olarak değerlendirse de bu şiirinde diğer şiirlerinden farklı olarak bir sorgulama içine de girer. “Tanrı'm bu vatan, böyle, neden sallanıyor?” mısraı şair tarafından da anlaşılamayan bir sebebin yaratıcıya sorulmasının bir ifadesidir. Yer ismi belirtmeden yaşanan depremleri göz önüne alarak “vatan” kelimesini tercih etmesi de rastgele bir seçim değildir. Millî ve manevî duyguları ön plana çıkartan Asya, toprağın vatan hale getirilmesinde Allah'a olan inancın ve vatan sevgisinin önemini de farkında olduğu için depremlerin olmasına akıl erdiremez. İslamiyet'e bu kadar hizmet etmiş Müslüman bir milletin vatanının bu kadar depreme maruz kalarak sallanmasının başka bir hikmeti olduğunu düşünür ve bunu da sorgular. Son mısra, adeta "Bir yanlısımız mı var? Neyi, nasıl yanlış yapıyoruz? Yanlış yapıyorsak bu yanlış nedir?" sorularının bir sorgulamasıdır. Depreme İlahî bir ikaz olarak bakan şair “Toplumda yanlış giden bir şeyler mi var?” sorusunu sorar. Bu mısra bir isyanın değil, yanlış öğrenmek istemenin şairane bir sorgusudur.

Deprem IV şiirinde;

Yıllar boyu - yaz kış - yarı açken, yarı tok;

İnsanları, memnundu hayattan az çok:

Lakin, bugün, enkaz Hınıs, Karlıova ...

Dillerde kalan Varto'nun enkazı da yok! (Asya, 1976: s.38)

Hınıs ve Karlıova'da meydana gelen depremleri konu edinir. Bu tarihlerde 25.10.1959'da Hınıs'ta 300 ağır hasarlı bina, Karlıova'da 31.08.1965'te 1.500 ağır hasarlı bina ile sonuçlanan deprem bu ilçeleri de yaşanamaz hale getirir. İnsanlar buralarda kendi imkanları ile yarı aç yarı tok geçinmeye çalışırken hayatlarından memnundurlar. Ancak deprem zaten zor olan hayat şartlarını daha da zorlaştırır. Hınıs ve Karlıova'da yaşanan deprem şaire Varto depremini hatırlatır. Varto'nun enkazı bile kalmamışken şimdi de Hınıs ve Karlıova aynı acıyı yaşamaktadır. Bu şiirde de şair depremin yıkıcı etkisinden bahsederek sadece bir durum tespiti yapmakla yetinir.

Deprem V şiirinde Varto depremi söz konusudur:

Ma'sûm kalır yangını yahut dolusu:

Bir afete uğramış ki yurdun doğusu

- Artık - ne garip Varto'lunun Varto'su var,

- Artık - ne zavallı Varto'nun Varto'usu! (Asya, 1976: s.37)

Varto'nun 1966 yılında geçirdiği iki depremde ilçe merkezinde sağlam bina kalmaz, binalar tamamen yıkılır. Nüfusunun tahmini olarak 30.000'lerde olduğu kabul edildiğinde bu depremde ilçenin yaklaşık %10'u hayatını kaybeder. Türkiye'nin o yıllardaki ekonomik durumu da göz önüne alındığında depremde hayatını kaybeden insan sayısının çok olması, yardımların gönderilememesi ve yaraların sarılamamasından kaynaklanır. Bu depremin büyüklüğü Varto'yu neredeyse haritadan siler. Varto'nun tekrar günümüzdeki durumuna gelmesi, bu depremden sonra ilçe halkının yurtdışına giderek çalışması ve ilçeyi tekrar imar etmesi ile mümkün olabilmiştir. Arif Nihat Asya, bu şiirinde de herhangi bir duygu ve düşünce belirtmez. Sadece depremin yıkımından bahsederek durum tespiti yapmakla yetinir.

Deprem VI şiirinde şöyle der:

Bir kız büyütürdü sevdiğim Varto bana ...

Gün beklerdik... ben ona tutkun, o bana:

Da'vet yollar, şimdi, öbür dünyadan

Yârim, umudum, evim, yuvam Zeyno, bana! (Asya, 1976: s.38)

Varto'da 07.03.1966'da 1.100 ağır hasarlı bina 12 kişinin ölümü, 19.08.1966'da 20.007 ağır hasarlı bina, 2.394 kişinin ölümü ile sonuçlanan depremlerden sonra yazıldığı tahmin edilen bu

şiiirde Arif Nihat Asya, sevgilisini bu depremdede kaybeder. Hayatını konu edinen araştırmalarda şairin böyle bir sevgilisinin varlığından söz edilmez. Ancak bu şiirden şairin bir sevgilisi olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Malatya’da görev yaptığı zamanlarda muhtemelen böyle bir sevgilisinin olduğu ancak bu aşkın ütöpik olduğunu söyleyebiliriz. Kimliği belli olmayan ve şiirden adının Zeyno olduğunu öğrendiğimiz kız, Varto’da yaşar ve depremdede hayatını kaybeder. Arif Nihat Asya’nın hayatını geçirdiği bölgelere bakıldığında doğrudan bir deprem ile karşılaşmadığı görülmektedir. Ancak depremin acı gerçeği ve sevdiğini depremdede kaybetmenin ne demek olduğunu bu şiirde yaşayarak anlatan şair, teselliyi yine İlahî kadere teslim olmakta bulur. Depremdede hayatını kaybeden ve şair için “yâr, umut, ev, yuva” olan Zeyno, şairi de varlığından kesin olarak emin olduğu öteki dünyadan kendisini çağırılmaktadır. Bu birleşme deprem engeli yüzünden kalsa da birleşme öteki dünyada gerçekleşecektir. Bunun için de Zeyno kendisini çağırılmaktadır.

Ses ve Toprak adlı şiir kitabında yer alan Edirne adlı şiirde bu bölgedeki depremin etkilerinden bahseder:

Aksa da Tunca’la Meriç

Yine Kıvrıla, büküle

Ne yapı kalmış ne nüfus

Göçe göçe, öle öle...

Bülbüllere ağıttır, artık,

Bülbüladası’nda kale!

Ne Sarayıçi’nde saray,

Ne Kaleiçi’nde kale?

Yıkmaya gel, yakmaya gel;

Bir sen eksiktin zelzele! (Asya, 1976: s.65)

Meriç ve Tunca nehirlerinin birleşim yeri olan Edirne sınırları içerisinde yer alan bölgede 27.03.1975 tarihinde gerçekleşen 8.249 ağır hasarlı bina ve 2.385 kişinin ölümü ile sonuçlanan depremden sonra yazıldığı anlaşılan bu şiir, bir ağıt biçimindedir. Buradaki nüfusun insanların göçmesinden dolayı azalması, bülbüllerin adadan ayrılması, tarihî binaların yok oluşu şaire bir hüznün yaşatır. Deprem, zaten yok olmaya yüz tutmuş bu ada için son darbedir. Bu şiir, diğer şiirlerden farklı olarak kültürel mirasların yok olmasını konu edinir. Millî ve manevi duygulara önem veren Arif Nihat Asya, depremin eski kültürlerle ait yapıların yok etmesinden mustarıptır. Şairin depremde 2.385 kişinin ölümünün gerçekleşmesi karşısında sadece kültürel değerlere önem vermesi eleştirilebilir bir durumdur. Ancak şairin insan ve tarihi bir görmesi ve bu değerlerin kaybolması bu bütünlüğü bozar. Arif Nihat Asya, bu durumu tarihî ve kültürel açıdan dile getirir.

SONUÇ

Edebiyat, insan ve toplumu ilgilendiren her türlü olayla yakından ilgilidir. Şair ve yazarlar içinde yaşadıkları toplumun mutluluklarını, acılarını, kederlerini eserlerine yansıtarak bu duygulara tercüman olmakla birlikte yaşanan olayın sonraki nesillere aktarılmasında tarihî eserlerden farklı olarak toplumun hissiyatını aktarması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Deprem de insanı ve toplumu ilgilendiren ve zaman zaman büyük yıkımlara ve ölümlere neden olan bir tabiat olayıdır. Depremin şair ve yazarlarda bıraktığı izlenimler de farklı farklıdır.

Türkiye'nin bir deprem bölgesi olması ve büyük fay hatları üzerinde olması nedeniyle zaman zaman yaşanan büyük depremler büyük kayıplara yol açar. Bu çalışma yaklaşık olarak 1935 – 1976 yılları arasında yaşanan depremlerin Arif Nihat Asya'nın şiirinde nasıl yer ettiğine dair bir analiz çalışmasıdır.

Arif Nihat Asya'nın "Zelzele" adlı şiiri kibir karşısında Allah'ın gazap ve azabının bir göstergesi ve cezalandırılması olarak ele alınır. Metin, şairin millî ve dinî duygulara, doğal afetlere, coğrafi özelliklere ve tarihi mekânlara olan duyarlılığını ortaya koyarak, özellikle depremi İlahî bir ikaz olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Şiirin son bölümünde siyasi bir değerlendirme de yapan şair komünizmin de yıkılmasının ve yok olmasını bir deprem olduğunu ima eder. Allah, bu yapıyı deprem gibi bir anda yok edecektir.

Rubaiyyat-ı Arif IV adlı şiir kitabında yer alan Deprem I, II, III, IV, V, VI adlı kıtalarda Salihli, Hınıs, Karlıova, Varto depremlerini konu edinen şair, Türkiye'nin her bölgesinin deprem gerçeği ile karşı karşıya olduğunu belirtir. Aynı zamanda depremi İlahî ikaz olarak gören şair,

farklı olarak bu kıtalarda bir sorgulama içine de girer. Hangi suç ve günah üzerine bu depremler ve sonucunda bu kadar yıkım ve ölüm gerçekleşmektedir? Bunun sorgulamasını yapar.

Edirne adlı şiirinde ise depremin kültürel mirası yok etmesi üzerine durur. İnsanların doğup ölmesi İlahî bir takdir ve kaderdir. Ancak tarihî yapıların yok olması şairin sahip olduğu millî ve manevî değerler açısından önem gösterir. Bu şiirde de millî ve manevî duyarlılıklar karşısındaki hislerini dile getirir.

Arif Nihat Asya, deprem karşısında insanların acılarını, kederlerini ve çaresizliklerini dile getirmekten daha çok bu tabiat olayının bir kader olduğunu ve İlahî bir takdir olduğunu düşündüğü için hüznü ve kedere kapılmaz. Şiirde sevgilisini bile depremde kaybettiğini söyleyen şair için bu da bir kaderdir. İnsanların depremde ölmelerini İlahî bir ikaz ve takdir olarak değerlendiren şair için insan ölümlerinin yanı sıra tarihî ve kültürel mirasın yok olması da üzerinde durulması gereken bir kayıptır.

KAYNAKÇA

- Asya, A. N. (1976). *Rubaiyyat-ı Arif IV*. Ötüken Yayınları.
- Asya, A. N. (1976). *Ses ve Toprak*. Ötüken Yayınları.
- Asya, A. N. (1996). *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*. Ötüken Yayınları.
- Biles J. ve Murray, M. (t.y). Earthquakes: Literature, Encyclopedia of the Bible and Its Reception. https://www.academia.edu/4320448/Earthquakes_Literature (Erişim Tarihi: 10.01.2024).
- Bülbül, M., Türkoğlu, S. & Küzeci, D. (2015). Edebiyat ve toplumsal işlevi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. S.29.
- Geçer, G. O. (2023). 1939 büyük Erzincan depremi'nin modern Türk şiirine yansımaları. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. S.4.
- Güneş, A. (2007). Edebiyat ve toplum. *Muhafazakâr Düşünce*. Y.4, S.13-14.
- Hızlan, D. (2013). Sesimi Duyan Var Mı?. www.hurriyet.com.tr/yazarlar/24534824.asp. Erişim tarihi: 10.01.2014.
- İnan, R. (2021). Türk romanı, hikâyesi, tiyatrosu, şiirinde bulaşıcı hastalıklar ve afetler içinde. (M. Ş. Yüksel ve H. Işık (Ed.). *Türk Tarihinde Salgınlar ve Afetler*, Astana Yayınları.
- Kaya, B. (2022). Klasik Türk şiirinde depremle ilgili kullanımlar. *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. S.7.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBnus-suresi/1454/90-93-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi:11.01.2024.
- Morris, Pam (1994). *Literature and Femenism: An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Özbek, Y. (1996). *Okumak, Anlamak, Yorumlamak*. Gündoğan Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Polat, H. (2015). Depremi Türk roman ve öykülerinde okumak. *Sağlık ve Toplum*. Y.25, S.3.
- Tekay, M. (2013). Annem gibi olamadım, öykü, “yanlış insan,” içinde. (Kadir Yüksel, *Fay Boşluğu Türk Yazınından Deprem Öyküleri*, Alakarga Yayınları.
- Tepebaşı, A. (2022). Arif Nihat Asya Hayatı, Sanatı ve Eserleri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı*.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi:11.01.2024.
- Türkçe Bilgi, <https://www.turkcebilgi.com/eb%C3%BCIhevl#post>, Erişim Tarihi:11.01.2024.
- Unat, Y. (2013). Zelzele. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Wellek R. and Warren A. (1949). *Theory of literature*. Jonathan Cape.

Yüksel, K. (2013). Ruh yaralarını edebiyat sarar, Damla Yazıcı'nın Kadir Yüksel ile yaptığı röportaj, *Aydınlık Kitap Eki*, S:79.

Zıllıoğlu, M. (1993). *İletişim Nedir?*. Cem Yayınevi.